

УДК 323.3.01/06

**ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРЕКАРИЗОВАНИХ
ПОЛІТИЧНИХ ГРУП ТА ПРОФСІЛОК****FORMS OF INTERACTION OF PRECARIATED
POLITICAL GROUPS AND TRADE UNION****Шуліка А. А.,**

кандидат політичних наук, доцент, доцент
кафедри політології, Дніпровський національний
університет ім. Олеся Гончара (Дніпро, Україна),
e-mail: andddriysm@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-7250-0026>

Shulika A. A.,

Associate professor, PhD in Political of Science,
Department of Political Science, Oles Honchar
Dnipro National University (Dnipro, Ukraine),
e-mail: andddriysm@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-7250-0026>

Проаналізовані основні форми взаємодії профспілок і політичних груп прекаріату в сучасному світі. Зазначається, що основними формами співробітництва профспілкового руху і прекаріату є зближення політичних, соціальних і економічних цілей профспілок з політичними групами, які в сучасному світі не представлені в політичній сфері. Це дозволить розширити і актуалізувати політичну повістку профспілкового руху, а також дозволити прекарізованим групам інституалізувати свою взаємодію з роботодавцями і органами державної влади.

Ключові слова: профспілки, прекаріат, нестандартна занятість, політичні групи, соціальна ізоляція.

The article analyzes the main forms of interaction between trade unions and political groups of the precariat in the modern world. It is noted that the main forms of cooperation between the trade union movement and the precariat are the convergence of political, social and economic goals of trade unions with political groups, which in the modern world are not represented in the political sphere. This will allow to broaden and update the political agenda of the trade union movement, as well as to allow precarized groups to institutionalize their interaction with employers and state authorities.

Keywords: trade unions, precariats, precarious work, political groups, social isolation.

Постановка проблеми. Сучасний профспілковий рух доволі часто опиняється в ситуації коли доволі велика кількість прекарізованих працівників відмовляються від участі в профспілкових структурах. Ця проблема стає доволі актуальною з тієї точки зору, що сучасна система взаємодії державних органів влади, роботодавців і найманих працівників заснована саме на системі профспілкового представництва. Тому наймані працівники не залучені до профспілок залишаються фактично не представленими у політичній сфері.

Прекарізованою вважається зайнятість у формальній або неформальній економіці, для якої характерні в тій чи іншій мірі об'єктивні характеристики (правовий статус) і суб'єктивні (почуття) невизначеності і ненадійності. Нестандартна зайнятість, як правило, визначається через невизначеність тривалості зайнятості та кількості роботодавців, відсутність доступу до соціального захисту та пільг, наявність юридичних і практичних перешкод вступу в профспілки. Саме тому доцільно дослідити особливості взаємодії профспілок і прекаріату в сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в аналіз зробили такі дослідники,

як Дж. Чан, Г. Стендінг, Р. Брага, Д. Делла Порта, А. Столетофф та ін. Однак відсутні комплексні дослідження взаємодії профспілок і прекаріату.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у виокремленні особливостей взаємодії профспілок і сучасних представників прекарізованих груп.

Виклад основного матеріалу. Дженіфер Чан на основі дослідження нових форм організації праці в Південній Кореї і Сполучених Штатах Америки виявила, що «страйк – найбільш знайома схема опору найманих робітників – стають все менш центральними в боротьбі іммігрантів і жінок, зайнятих на низькооплачуваній, прекарній роботі» [3, р. 118]. Багато в чому це обумовлено структурними зрушеннями в характері трудових відносин працівників на нижніх щаблях ринку праці. Щоб не наймати робітників на постійній основі, роботодавці все частіше використовують нестандартні контрактів, які передбачають неповний робочий день, тимчасову роботу агентства, субпідрядні роботи та ін.

По мірі того, як трудові відносини ставали структурно більш складними і неоднозначними, наймані працівники стикаються зі зростаючими перешкодами на шляху задоволення своїх колективних вимог за допомогою таких традиційних форм асоціативної влади, як страйки та колективні переговори.

Профспілки влаштовують публічні виступи з метою переростання спорів про заробітну плату та умови праці в ширшу боротьбу за соціальну, політичну та економічну справедливість [3, р. 118]. Профспілки використовують різні матеріальні та символічні ресурси та соціально-політичні зв'язки для зміцнення морального авторитету своєї організації, з метою мобілізації підтримки прогресивних соціально-політичних груп та інших трудових і громадських активістів.

З кінця 1990-х років спостерігається зростання числа нових профспілкових виступів, в ході яких використовуються символічні важелі для того, щоб спробувати змінити баланс сил у відношеннях з роботодавцями і державними органами влади в ході трудових спорів. Дж. Чан зазначає, що «у нинішньому неоліберальному кліматі немає нічого дивного в тому, що робітники і профспілки знову вдаються до публічних виступів, які нагадують більш ранні історичні періоди повстання робітничого класу» [3, р. 119]. Однак, на відміну від попередніх періодів масового невдоволення трудящих, багато колективних зіткнень, що ведуться від імені найманої праці на периферії, є результатом трудовістких і ресурсномістких організаційних кампаній.

Такі кампанії, як правило, очолюються творчими та інноваційними лідерами, які можуть адаптуватися до мінливих обставин таким чином, щоб максимізувати організаційний потенціал [1, р. 635]. Вони також спираються на мережі і коаліції трудових спільнот, які не тільки сприяють розширенню бази організаційної підтримки профспілкової боротьби, а й оновлюють організаційну життєздатність самих профспілок.

Здатність профспілок захищати основні трудові і соціально–політичні права часто заперечуються багатьма новими соціально–політичними групами. Маргіналізовані працівники, що стикаються з прекарізованими умовами економічного і соціального підпорядкування, також не мають можливості здійснювати сталі форми відстоювання власних інтересів. У тих випадках, коли існуючі інституційні канали захисту прав блокуються або обмежуються, працівники та їхні колективні організації мають розробляти нові схеми, спрямовані на створення новітніх форм впливу на роботодавців і органи влади [3, р. 119].

Стендінг зауважує, що прекаріат складається з тих, у кого немає семи різних форм безпеки – безпеки ринку праці, безпеки зайнятості, безпеки праці, безпеки відтворення навичок, безпеки доходів і безпеки представництва – які він пропонує визначити як «промисловий порядок денний профспілок і соціал–демократичних партій» [11, р. 10–11]. У Хартії прекаріату він стверджує, що прекаріат визначається відмінними виробничими відносинами, відносинами розподілу і відносинами з державою, які в свою чергу формують доступ до різних цивільних, політичних, культурних, соціальних та економічних прав [9, р. 16–21].

Політичні наслідки прекарізації в основному зумовлені зростанням безробіття, заморожуванням або скороченням заробітної плати у державному секторі, зниженням купівельної спроможності, «песимізмом щодо майбутніх подій та негативним сприйняттям сучасного державного управління» [5, р. 10].

У цьому контексті нова хвиля протестів поширилася по всій Європі. Нездатність урядів впоратися з кризою породила в багатьох місцях тривогу, яка потім перетворилася на народний гнів. Люди, сильно постраждали від кризи, поклали більшу частину провини на діючі уряди та засудили корупцію і відсутність політичної відповідальності політичної еліти в цілому.

За словами Делла Порта, нова соціально–політична страда, яка проявилася в якості головного актора цих протестів: політичний прекаріат, що складається з молодих, безробітних або тільки частково зайнятих і часто добре освічених людей. Всі ці умови мають наслідки з точки зору накопичення гніву, аномії, тривоги і відчуження [5, р. 5].

Зниження сили профспілкових об'єднань залишило працівників без колективний представництва у протистоянні роботодавців та політиків. Проте, як стверджує Р. Ходсон «робітники не є пасивними жертвами соціально–політичної структури. Вони є активними агентами у своєму житті» [6, р. 50]. Працівники можуть протистояти стратегії управління і діяти автономно, щоб формувати нові моделі представництва.

Крім того, як стверджує Клоусон [4], моделі злиття, які пов'язують трудові рухи з іншими соціально–політичними рухами, такими як жіночі рухи, групи іммігрантів та інші громадські організації, швидше за все, будуть більш

ефективними, ніж ті, які засновані виключно на основі робочих ознак. Це відображає зрушення в осі політичної мобілізації від ідентичностей, заснованих на економічних ролях (таких як клас, професія і робоче місце), які сприяли об'єднанню, до осей, заснованих на соціально–політичних ідентичностях.

Деякі профспілки, наприклад Міжнародний союз працівників сфери послуг, прийняли таку стратегію. Інші рухи, які являють собою альтернативи профспілкам, організованим на робочому місці, включають фонди промислових районів, громадські організації і робочі центри [7, р. 13].

Злиття трудових рухів з громадськими рухами підкреслює зростання значення місцевої території, а не робочого місця, в якості основи для організації в майбутньому. Вони описують інституційні шляхи, за допомогою яких працівники можуть організувати власне колективних агентство. Особливу увагу трудовим відносинам допомагає прояснити процеси соціальної ізоляції, з допомогою яких працюючі за наймом особи прагнуть отримати більший контроль над своєю діяльністю [7, р. 13].

Бразильський дослідник Руй Брага зазначає, що інтерпретація політичної поведінки прекаріату таким чином, щоб вона більше відповідала сучасним подіям, наприклад, у Південній Європі (Португалія, Іспанія та Греція) та Латинській Америці (Бразилія), повинна ґрунтуватися на «марксистської порядку денному, згідно з яким прекаріат формується в основному фракціями робочого класу, які знаходяться в стані крайньої експлуатації та підпорядкування» [2, р. 148]. На його думку, хоча між прекаріатом і профспілковим рухом, профспілковою бюрократією, існує політичний бар'єр, між ними немає непереборного протиріччя.

Досить часто стверджується, що основою політичної діяльності прекаріату є універсальний порядок денний у сфері базового доходу. Хоча тут можна навести бразильський приклад досвіду загального базового доходу: програми Bolsa Família (BFP), яка продемонструвала, що хоча загальний базовий дохід і привабливий для бразильського прекаріату, але все одно основним джерелом політичної боротьби для бразильського прекаріату залишається боротьба за громадянські права [8, р. 85].

3 8 лютого 2004 року Бразилія В рамках програми Bolsa Família прийняла рішення про універсалізацію політики в сфері базового доходу, починаючи з найбільш бідної частини населення. Багато бразильських вчених представили дані, що свідчать про те, що Bolsa Família в значній мірі допомагає сім'ям уникнути крайньої убогості. В останні десятиліття Bolsa Família сприяв скороченню нерівності в доходах, істотно змінивши структуру споживання бідних сімей. Bolsa Família також несе головну відповідальність за зниження рівня крайньої бідності в країні, який скоротився з 8% бразильського населення в 2001

році до всього 4,7% в 2011 році. «У період з 2003 по 2013 рік щорічні федеральні витрати на Bolsa Família підскочили з 7,5 мільярда до 24,7 мільярда реалів, зосередившись на 16 мільйонів сімей, що живуть у крайній убогості. Допомога досягає майже 60 мільйонів громадян» [8, р. 85].

Але при цьому Bolsa Família передбачає і значне зростання соціальних витрат. З урахуванням того, що інші видатки в галузі безпеки, охорони здоров'я, освіти і трансферти регіональним органам Бразилії і муніципалітетам визначено конституційно, державні органи в Бразилії скорочують витрати на державний борг. Зайве говорити, що це викликає запеклу перерозподільну боротьбу між соціальними групами в бразильському суспільстві.

Досить часто стверджується, що основою політичної діяльності прекаріату є універсальний порядок денний у сфері базового доходу. Хоча тут можна навести бразильський приклад досвіду загального базового доходу: програми Bolsa Família (BFP), яка продемонструвала, що хоча загальний базовий дохід і привабливий для бразильського прекаріату, але все одно основним джерелом політичної боротьби для бразильського прекаріату залишається боротьба за громадянські права [8, р. 85].

Г. Стендінг визначає специфіку сучасного громадянства (як права на отримання соціальних, економічних і політичних прав) за сукупністю відносин оплати праці. Таким чином, відсутність безпеки в сфері зайнятості і постійна загроза соціально-економічної ізоляції, які характеризують реальність зростаючого числа молодих людей, що виходять на ринок праці, представляються йому примарою XIX століття [9].

Необхідність визначення спільних меж прекаріату також вимагає від нас диференціації його від професійних секторів – тобто більш кваліфікованих, добре оплачуваних і, отже, більш стабільних працівників. Коротше кажучи, прекаріат ототожнюється з низькооплачуваним і експлуатованим міським пролетаріатом і сільськогосподарськими робітниками. З цієї точки зору нинішнє загострення проблеми відсутності гарантій зайнятості в глобальному масштабі не дивно: воно підкріплюється зростанням експлуатації робочої сили і, насамперед, руйнуванням соціальних прав. «Це регрес з точки зору цивілізації, посилений тривалим періодом уповільнення накопичення капіталу з 1970-х років» [2, р. 148].

У Хартії прекаріату передбачається, що прекаріат буде добре представлений тільки через органи соціального та економічного управління. Намагаючись «надихнути дії прекаріату через альтернативний політичний порядок денний утилітарної демократії», Стендінг направляє політику прекаріату на реформу державної політики [9]. Адже, якщо профспілки приречені на зникнення, як вважає Стендінг, мабуть, вони не в змозі запропонувати рішення, які б зміцнили універсалізацію соціально-політичних прав і могли б ефективно протистояти прекарізації праці.

Але Руй Брага наводить приклад Бразилії і досвіду профспілок «Сінтрател», яким була проведена значна робота по перетворенню своєї структури для того, щоб звернутися до груп прекарних працівників [2, р. 153]. Успіх «Сінтрател» як профспілки заснований на високоефективній моделі профспілкового руху, яка працює у співпраці з іншими соціальними рухами, щоб створити відчуття солідарності між профспілкою, робітниками і різними расовими, етнічними і гей-спільнотами в Сан-Паулу (Бразилія).

В процесі солідарності з спільною та іншими соціальними рухами піднімаються дуже делікатні питання в Бразилії, які зазвичай уникають традиційні профспілки, але які є основоположними для розвитку «Сінтрател» – нерівноправність жінок, расова дискримінація та гомофобія [2, р. 154]. Члени «Сінтрател» є активістами громадських рухів, які об'єднують свій досвід організації праці з більш широкими соціально-політичними питаннями. Немає розриву між суб'єктами спільноти і профспілкою; замість цього відбувається безперервний взаємобмін між профспілками, найманими працівниками та маргіналізованими громадами.

У Португалії також виникають аналогічні питання про передбачувану політичну несумісність прекаріату і профспілкового руху. У зв'язку зі зростанням безробіття в поєднанні зі зниженням ролі профспілок у колективних трудових спорах португальські профспілки певною мірою страждають від «ерозії своєї соціальної бази» [13, р. 951].

Рух «Покоління в небезпеці» (Geração à Rasca) поклав початок новій формі взаємодії. «Кілька активістів вирішили організувати захід за допомогою мережі Facebook, їх маніфест закликав безробітну молодь, тимчасових працівників, стажистів і працюючих студентів протестувати в Лісабоні, щоб вимагати поліпшення умов праці. Демонстрація відбулася 12 березня 2011 року. Захід був надзвичайно успішним: близько 300 000 демонстрантів в Лісабоні і 80 000 в Порту» [2, р. 155].

Після цього досвіду соціально-політичні рухи, що пов'язані з прекарною робочою силою – такі як Асоціація прекарних робітників, найманих і безробітних вчених і Спільнота Comuni Dária (некомерційна організація, яка заохочує гендерну рівність і рівні можливості для людей, схильних до ризику соціальної ізоляції) – організували потужний соціальний протест. Два основних протести відбулися 15 вересня 2012 року та 2 березня 2013 року, кожен з яких зібрав понад мільйон людей у головних містах Португалії [12, р. 209]. По мірі того як протестний рух ставав все більш політизованим, вів також прагнув розширити свою базу підтримки, головним чином за рахунок зближення з профспілковим рухом.

При цьому між бразильськими і португальськими рухами існує ряд відмінностей. Наприклад, молоді працівники у Бразилії боролися за реалізацію соціально-політичних прав, в той час

як в Португалії вони мобілізувалися, щоб зберегти свої права, захищаючи соціальну державу. Однак в обох випадках є мало «свідчень ворожого ставлення до демократичного режиму, не кажучи вже про профспілковий рух» [2, р. 156].

Фактично в обох випадках прекаріат визнавав профспілки потенційними союзниками в боротьбі за розширення і захист соціальної держави. Аналогічним чином, профспілковий рух визначив прекаріат як незамінну силу в зміцненні своїх домагань. З цієї точки зору не є непереборним протиріччя між інтересами профспілок і потребами прекарізованої молоді. Насправді, майбутнє демократичної боротьби полягає саме у зближенні цих двох секторів.

Хоча Стендінг відмічає, що масові протести в Португалії і Бразилії були в основному колективними протестами проти скорочень, проти жорсткої економії, проти ерозії соціальних прав, проти політичної корупції і соціальних проблем. Він наголошує, що вони не є колективними діями на користь конкретного бачення розвитку суспільства в майбутньому. «Суспільство потребує колективних органів, що представляють вразливі класи, нам потрібні профспілки. Без колективних органів ми всі залишаємося вразливими перед капіталом і неоліберальною державою» [10, р. 194].

Висновки. Таким чином, сучасний профспілковий рух знаходиться на етапі модернізації основ соціально-політичної діяльності. Серед класичної бази профспілкового руху формується тенденція відсторонення від форм колективної боротьби за власні права. Разом з тим сучасні прекарні групи шукають канали для можливого інституційного впливу на політичну і соціальну сфери суспільства. Хоча прекарні групи відчувають певну розчарованість в класичному профспілковому русі, в разі певної модернізації профспілкових структур можливе зближення прекарних груп та профспілкових органів. Це дозволить мінімізувати конфлікт між прекарними групами і державними органами влади, хоча це можливе лише за умови модернізації форм профспілкової взаємодії з найманими працівниками і безробітними.

Список використаних джерел

1. Agarwala, R., Chun, J., 2016. 'Global Labour Politics in Informal and Precarious Jobs', In: *The SAGE Handbook of the Sociology of Work and Employment*. edited by Stephen Edgell, Heidi Gottfried and Edward Granter, London: *SAGE publications LTD*, p.634–650.
2. Braga, RG. 2016. 'On Standing's A Precariat Charter: Confronting the Precarisation of Labour in Brazil and Portugal', *Global Labour Journal*, Vol.7 (2), p.148–159.
3. Chun, J., 2013. 'Organizing workers at the margins: new strategies and organizational forms for immigrant and women workers employed in low-paid, precarious jobs', *MID-Dossier Internationale Solidarität Revisited*, Vol.1, p.115–126.
4. Clawson, D., 2003. 'The Next Upsurge: Labor and the New Social Movements', Ithaca, NY: *ILR Press*, 256 p.
5. Della Porta, D., 2015. 'Social Movements in Times of Austerity: Bringing Capitalism Back into Protest Analysis', Cambridge: *Polity Press*, 248 p.
6. Hodson, R., 2001. 'Dignity at Work', Cambridge: *Cambridge University Press*, 338 p.

7. Kalleberg, AL., 2009. 'Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition'. [online] *American Sociological Review*, Vol. 74(1), p.1–22. Available at: http://www.sawyerseminar.web.unc.edu/files/2011/02/kalleberg_Precarious_Work.pdf [Accessed 8 April 2019]

8. Pinzani, A., Rego, WL., 2013. 'Vozesdo Bolsa Família: autonomia, dinheiro e cidadania', São Paulo: *Editorada Unesp*, 241 p.

9. Standing, G., 2014. 'A Precariat Charter: From Denizens to Citizens', London: *Bloomsbury Academic*, 440 p.

10. Standing, G., 2016. 'The Precariat, Class and Progressive Politics: A Response', *Global Labour Journal*, Vol.7 (2), p.189–200.

11. Standing, G., 2011. 'The Precariat: The New Dangerous Class', New York: *Bloomsbury*, 198 p.

12. Stoleroff, A., 2013. 'A crise e a crise do sindicalismo: Há uma revitalização possível?' In: *A segurança social é sustentável: Trabalho, Estado e segurança social em Portugal*, edited by Raquel Varela, Lisboa: *Bertrand*, p.207–239.

13. Varela, R., Rajado, A., Simõesdo Paço, A., João Berhan, M., Guedes, R., 2013. 'Força detrabalhoem Portugal 2008–2012'. [online]. *Diálogos (Maringá. Online)*, Vol.17, №3, p.947–976. Available at: <https://www.redalyc.org/html/3055/305529845008/index.html> [Accessed 25 March 2019]

* * *